

Aistė MORKŪNAITĖ-
LAZAUSKIENĖ

Moterys Kauno miesto tarybos rinkimuose (1918–1934 m.)

Reikšminiai žodžiai: *Kauno miesto taryba, savivaldybė, rinkimai, moterų dalyvavimas.*

Demokratinėse valstybėse tiek vyrams, tiek moterims užtikrinamos lygios teisės visose srityse, taip pat ir tokiose kaip dalyvauti visuomeniniame gyvenime, politikoje. Rinkimai – itin svarbi priemonė išrinkti atstovus, kurie maksimaliai atstovautų rinkėjo pažiūroms. 1918 m. nepriklausomybę paskelbusi demokratinė Lietuvos valstybė jau pirmaisiais teisės aktais įteisino lyčių lygybę. Valstybės Tarybos atsišaukimu, raginančiu rinkti savivaldybes, buvo kviečiami rinkti „visi, vyrai ir moterys“. Tačiau galima nujauti, kiek lyčių lygybė reikėsi realiaame viešajame gyvenime: visuomenė dar nebuvo pasiruošusi didelėms permainoms, moters vieta suvokta tradiciškai. 1918 m. formuojant Ministrų kabinetą Valstybės Taryboje vyko diskusijos, ar kviešti Feliciją Bortkevičienę vadovauti vienai iš ministerijų. Tąsyk buvo išsakytos nuomonės, jog tai bus „per drąsu“, „per sunku“, „ne laikas“, o Tarybos narys Adomas Šernas pareiškė: „Iki šiol moterys pas mus nedalyvavo politikos gyvenime, paskyrimas moters į kabinetą galėtų sugadinti jo autoritetą“¹. Bet jau į Steigiamąjį Seimą buvo išrinktos 8 moterys – tai sudarė 5,3 %; panašus procentas moterų išrinkta ir kitomis Seimo kadencijomis (3–5 %)². Daug mažiau moterų išrinkdavo per savivaldybių rinkimus.

Analizuojant Kauno savivaldybės rinkimus, daugiausia dėmesio kreipta į politinių partijų, tautinių grupių kovą dėl vietų Taryboje³. Istoriografija apie

¹ 1918 12 25 Valstybės Tarybos protokolas. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 923, ap. 1, b. 9, l. 35.

² V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoj – XX amžiaus pirmojoje pusėje*, Vilnius, 2006, p. 95.

³ A. Morkūnaitė, Rinkimų kampanijos į Kauno savivaldybę (1918–1934), *Kauno istorijos metraštis*, 2000, t. 2; A. Morkūnaitė-Lazauskienė, Pirmieji Kauno miesto tarybos

moterų politinę veiklą Kaune nėra itin gausi. Moterų katalikiškąsias organizacijas Kaune tyrė Indrė Karčiauskaitė⁴, tačiau ji nelietė savivaldybių rinkimų, nors kai kurios katalikiškųjų organizacijų dalyvės buvo įtrauktos į rinkimų sąrašus. Moterų įsitraukimą į vietos savivaldos reikalus jau yra išsamiai nagrinėjusi Virginija Jurėnienė.⁵ Ji tyrinėjo moterų dalyvavimo savivaldybių rinkimuose Lietuvoje mastus, kartu – ir situaciją Kaune. Vis dėlto pristatė 1918 m. ir 1920 m. rinkimų duomenis V. Jurėnienė visai nenagrinėjo 1921 m. ir 1924 m. rinkimų kampanijų į Kauno miesto tarybą.

Šio straipsnio tikslas – ištirti, kaip moterys dalyvavo Kauno savivaldybės rinkimuose. Pasiaiškinsime, kiek jų buvo įrašyta į kandidatų sąrašus, kiek išrinkta, kas jos buvo. Kauno miesto tarybos rinkimuose dalyvavo ir įvairūs lenkų, žydų, rusų, vokiečių kandidatų sąrašai. Ar buvo skirtumas tarp lietuvių ir kitų tautybių moterų dalyvavimo savivaldos rinkimuose? Truputį pagilinsime ankstesnius tyrimus pažvelgę, kiek moterų buvo sąrašų „rėmėjos“? Pagal to meto įstatymus, norint rinkimuose iškelti (įregistruoti) kandidatų sąrašą, už jį turėjo pasirašyti tam tikras rėmėjų skaičius. Taigi, žinant, kad kandidatų sąrašuose būdavo viena kita moteris, gal galima galvoti, kad bent daugiau jų buvo tarp rėmėjų? Jeigu daugiau, kokius sąrašus jos rėmė?

Chronologinės tyrimo ribos – Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpis. Rinkimai į Kauno miesto tarybą vyko 1918 m., 1920 m., 1921 m., 1924 m., 1931 m., 1934 m. (dvejais pastaraisiais metais jau vyko cenziniai rinkimai).

Straipsnis parašytas remiantis dokumentais, saugomais Kauno apskrities archyvo (toliau – KAA) Kauno miesto savivaldybės (f. 219), Kauno miesto statistikos (f. 100) fonduose bei to meto periodine spauda.

1918 m. gruodžio mėn. įvykę rinkimai buvo pirmieji demokratiniai rinkimai pokario Kaune. Nors mieste dar tebebuvo vokiečių okupacinė administracija, rinkimai vyko laisvai. Juose buvo vadovaujamos miesto gyventojų iniciatyvinės grupės sudarytomis rinkimų taisyklėmis, pagal kurias rinkimai buvo visuotiniai: „turi teisę rinkti ir būti išrinktais visi gyventojai, kuriems sukanka ligi rinkimų dienai 20 metų, neskiriant lyties, apart asmenų, nustojusių teisių, kaip galvažudžiai“⁶.

Rinkimuose buvo užregistruota 11 sąrašų. Į keturis buvo įrašyta ir kandidatuojančių moterų. „Suvienytų rusų demokratų“ sąrašo pabaigoje (antra

rinkimai, *Kauno istorijos metraštis*, 2002, t. 3; A. Morkūnaitė-Lazauskienė, Kauno vokiečiai miesto taryboje 1918–1934 m., *Kauno istorijos metraštis*, 2007, t. 8; J. Sireika, *Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai 1918–1931 m.*, Šiauliai, 1998.

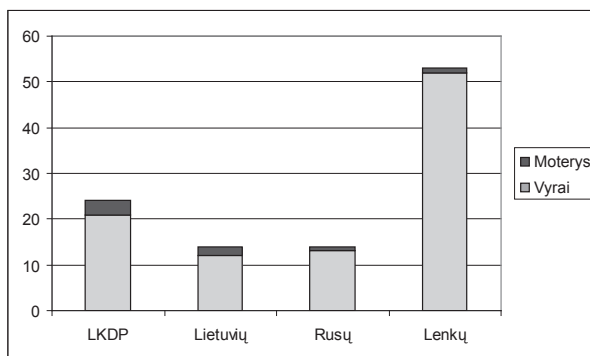
⁴ I. Karčiauskaitė, Kitiems ir sau: moterų draugijų veikla Kaune, *Kauno istorijos metraštis*, 2005, t. 6, p. 137–148.

⁵ V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pirmojoje pusėje*, Vilnius, 2006.

⁶ Laikinosios Kauno miesto tarybos rinkimo taisyklės. 1918 m. *Kauno apskrities archyvas* (toliau – KAA), f. 219, ap. 1, b. 1, l. 17.

nuo galo, t. y. dvylikta) įrašyta Marija Rogovič⁷. Kandidatė Regina Wankowiczowna įrašyta į Lenkų komiteto sąrašo vidurį, t. y. 24 iš 53⁸.

Lietuvių krikščionių demokratų partijos sąrašė (iš viso į jį įrašyti 24 kandidatai) buvo 3 moterys: Teresė Kubilinskaitė (Nr. 9), Magdalena Galdikienė (Nr. 16), Zuzana Čelkytė (Nr. 19). Lietuvių sąrašas, turintis 12 kandidatų, kelė ir dvi moteris: Marę Kėkštienę (Nr. 5) ir Jadvygą Naujalytę (Nr. 9)⁹.

1 pav. Sąrašai, kuriuose kandiduoja moterys, 1918 m.

Apie rusų ir lenkų atstoves duomenų rasti nepavyko, o lietuvių sąrašuose kandidatavusios moterys buvo žinomos to meto moterų judėjimo atstovės. Lietuvių krikščionių demokratų sąrašo moterys priklausė Lietuvių katalikių moterų draugijai. T. Kubilinskaitė nuo 1910 m. leido laikraštį „Lietuvaitė“, buvo nominali jo redaktorė, Z. Čelkytė nuo 1918 m. redagavo kitą laikraštį – „Moterų balsas“, kuris dėl lėšų stygiaus leistas tik iki metų pabaigos¹⁰. Viena garsiausių to laikmečio moterų – katalikiškojo sparno atstovė M. Galdikienė – nuo 1919 m. su pertraukomis vadovavo Lietuvių katalikių moterų draugijai, buvo „Moters“ žurnalo redaktorė, Seimų narė, be to, žymi pedagogė. Lietuvių sąrašo atstovės priklausė liberaliajai moterų judėjimo srovei. J. Naujalytė – kompozitoriaus Juozo Naujaliao sesuo – veikiausiai priklausė „Dainos“ draugijai, kaip ir dauguma kitų šio sąrašo kandidatų. 1919 m. pradžioje ir J. Naujalytė, ir M. Kėkštienė dalyvavo kuriant „Lietuvos moterų globos komitetą“ – draugiją, kuri rūpintųsi vaikais našlaičiais, seneliais¹¹.

⁷ 1918 m. kandidatų, iškeltų į Kauno miesto tarybą, rinkimų sąrašas „Suvienytų rusų demokratų“, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 1, l. 6.

⁸ 1918 m. kandidatų, iškeltų į Kauno miesto tarybą, sąrašas „Komitet Polski Ziemi Kowieskiej“, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 1, l. 1.

⁹ 1918 m. Kauno miesto tarybos kandidatų Lietuvių sąrašas, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 1, l. 8.

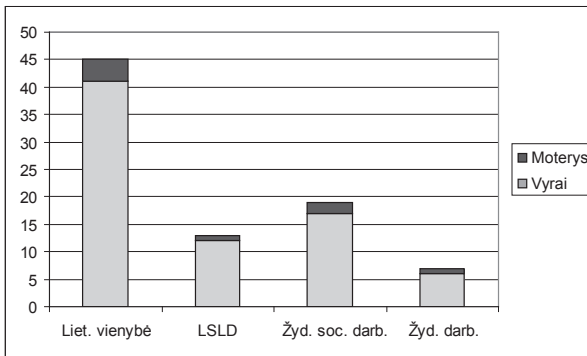
¹⁰ V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas...*, p. 86.

¹¹ V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas ...*, p. 87.

Į pirmąją pokarinę Kauno miesto tarybą išrinkta tik T. Kubilinskaitė – vienintelė moteris tarp 70 vyrų. Lenkų sąrašo atstovė, nors ir buvo išrinkta, bet dėl nežinomų priežasčių mandato atsiskė¹². Vėliau 1919 m. į Tarybą pateko ir M. Galdikienė, pakeitusi atsistatydinusių partijos atstovą¹³.

1920 m. liepos 21–22 d. įvyko nauji Kauno miesto tarybos rinkimai, organizuoti jau remiantis 1919 m. įstatymu. Pagal jį rinkimuose galėjo dalyvauti abiejų lyčių piliečiai, sulaukę 20 metų, gyvenantys toje savivaldybėje ir turintys butą, tarnybą ar kitą nuolatinį užsiėmimą ne mažiau kaip pusę metų iki rinkimų. Kiek vėliau priimtos pataisos rinkimų cenzą padidino iki 21 metų¹⁴.

1920 m. rinkimuose buvo iškelta 16 sąrašų, iš kurių tik 4 sąrašai kėlė moteris.

2 pav. Sąrašai, kuriuose kandiduoja moterys, 1920 m.

Lietuvių vienybės kuopa iškėlė 4 kandidates: Nr. 27 – namų šeimininkę Barborą Pipiraitę, Nr. 33 – buhalterę Reginą Sidzikauskienę, Nr. 42 – siuvėją Aleksandrą Zakutauskaitę. Antrą kartą į Kauno miesto tarybą kandidatavusi M. Galdikienė įrašyta 41 vietoje¹⁵. Iš viso į sąrašą įtraukti 43 kandidatai, taigi akivaizdu, kad moterys įrašytos gale. Lietuvos Socialistų Liaudininkų demokratų partija iškėlė vieną kandidatę iš trylikos: Nr. 8 įrašyta banko tarnautoja Alena Stankevičaitė¹⁶. Šiuose rinkimuose kelias kandidates įrašė ir žydų sąrašai: Žydų socialistų darbininkų sąrašas, sudarytas iš 19 kandidatų, įtraukė mokytoją Sarą Eidel (Nr. 13) bei išdininkę Sonę Liubocki (Nr. 17); Žydų darbininkų sąrašas į priešpaskutinę vietą iš septynių įrašė siuvėją Rachelę Freiman¹⁷.

¹² 1918 m. kandidatų, iškeltų į Kauno miesto tarybą, sąrašas „Komitet Polski Ziemi Kowieskiej“, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 1, l. 1.

¹³ V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas ...*, p.125.

¹⁴ Savivaldybių įstatymas, *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 4.

¹⁵ Kandidatų į Kauno miesto tarybą sąrašai. *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 78, l. 124.

¹⁶ Ten pat.

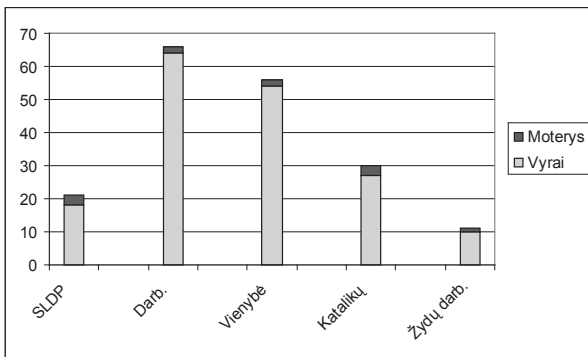
¹⁷ Ten pat.

Taigi dalyvavo vos kelios moterys, bet nė vienai nepavyko patekti į Kauno miesto tarybą.

1921 m. įvyko nauji rinkimai pagal tais pačiais metais išleistą Savivaldybių rinkimų įstatymą. Aktyviają rinkimų teisę turėjo „visų tikiybų ir tautų Lietuvos piliečiai, vyrai ir moterys“, sulaukę 20 metų amžiaus ir savivaldybės teritorijoje turintys „butą, tarnybą ar kitą kokį nuolatinį darbą“¹⁸. Į Tarybą kandidatuoti galėjo sulaukę 24 metų amžiaus, taigi pasyvioji rinkimų teisė suteikta kiek vyresniems asmenims. Be to, kandidatuojantiems nebuvo reikalavimo gyventi toje teritorijoje.

V. Jurėnienės teigimu, 1921 m. įtakingiausia moterų politinė jėga – Lietuvių katalikių moterų draugija – buvo priėmusi nutarimą savivaldybių rinkimuose kelti moterų kandidatūras¹⁹. Savo leidžiamame žurnale draugija ragino moteris ne tik balsuoti už moteris, bet ir kelti jų kandidatūras į savivaldybių sąrašus, nes išrinktos moterys kovosiančios su savivaldybėse klestinčiomis blogybėmis²⁰. „Moters“ žurnale skelbta: „Visos pilnmetės moters, balsuokime ir reikalaukime kandidatų sąrašė ir moterims vietų. Patekusios į savivaldybes mes galėsime ne tik kontroliuoti, bet ir visu griežtumu stoti į kovą su visomis savivaldybėje esančiomis ydomis“²¹. 1921 m. Lietuvoje savivaldybių rinkimuose buvo išrinktos 78 moterys, tai sudarė 1 % visų tarybų narių²².

1921 m. Kaune vėl nė viena moteris nebuvo išrinkta, bet visuose sąrašuose jų buvo vienuolika.

3 pav. Sąrašai, kuriuose kandiduoja moterys, 1921 m.

¹⁸ Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas, *Vyriausybės žinios*, 1921, balandžio 4, Nr. 62-553.

¹⁹ V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas ...*, p. 127.

²⁰ Ten pat.

²¹ Dienos klausimu, *Moteris*, 1921, Nr. 5, p. 2.

²² V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas ...*, p. 127.

Socialistų liaudininkų demokratų sąrašė trys moterys: dvidešimtoji – Felicija Bortkevičienė (48 metų, redaktorė), dvidešimt pirmoji – Zuzana Augustinienė (30 metų, kasininė), dvidešimt šeštoji – Vanda Kupstaitė (25 metų, valdininkė)²³. Žymiausia sąrašo moteris – F. Bortkevičienė, aktyvi visuomenės veikėja, išrinkta į Steigiamąjį Seimą nuo Lietuvos valstiečių sąjungos, „Varpo“, „Lietuvos Žinių“ redaktorė, 1918–1939 m. dirbo Moters globos draugijoje. Dvi moteris iškėlė gausus (net 66 kandidatų) Darbininkų sąrašas: Nr. 34 Sonė Lubockają, Nr. 36 Anelį Driksnaitę-Šaporienę (28 metų, telegrafistę)²⁴. Žydų darbininkų sąrašė vėl kandidatavusi Rachelė Freiman (siuvėja) vienuolikos kandidatų sąrašė buvo įrašyta priešpaskutinė. Lietuvių „Vienybės“ sąrašė iš 56 narių buvo ir dvi moterys: mokytoja, Saulės mokytojų seminarijos bendrabučio vedėja Janina Radomanskaitė ir Seimo narė Ona (Muraškaitė) Račiukaitienė. Pastaroji – žymi pedagogė, visuomenės veikėja, išrinkta į Steigiamąjį Seimą priklausė krikščionių demokratų frakcijai. Trys moterys iškeltos Katalikų sąrašė: 27 metų mokytoja Vladislava Arminaitė, 44 metų siuvėja Aleksandra Zakatauskytė, 40 metų šeiminingė Ona Daugelienė²⁵. Jos, kaip įprasta, irgi įrašytos sąrašo pabaigoje, t. y. 20, 25, 27 vietose. Iš viso šiame sąrašė kandidatavo 30 kauniečių.

1924 m. savivaldybių rinkimai – patys aktyviausi per visą Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį. Jie buvo demokratiniai, dar ne cenziniai, t. y. paskutiniai visuotiniai, laisvi rinkimai. Kauno miesto savivaldybės rinkimų kampanijoje buvo užregistruoti net 26 rinkimų sąrašai. Į penkis iš jų įrašytos ir moterys sudarė 13 kandidačių²⁶ ir visos buvo tik lietuvių sąrašuose; kitos tautinės grupės moterų šįkart neįrašė. Nors rinkimų kampanija buvo itin aktyvi, moterims skirtos agitacijos, atskirų raginimų balsuoti spaudoje nebuvo. Tik „Moters“ žurnale išspausdintas šūkis: „Moterys, balsuokite tik už katalikiškų organizacijų sąrašus“²⁷ (žr. 4 pav.). Kaip matyti, čia raginta apskritai balsuoti už katalikus, moteris kandidatės neišskirtos.

Gausiausias per 1924 m. rinkimus buvo Valstiečių liaudininkų ir savivaldybių gynėjų sąrašas – 57 kandidatai. Jame buvo įrašytos ir trys moterys, vėlgi ne pradžioje: 17 vietoje – „Lietuvos Žinių“ redaktorė F. Bortkevičienė, 30 vietoje – valdininkė Birutė Novickienė, 41 vietoje – buhalterė Valerija Banevičienė²⁸. Valstiečiai liaudininkai į rinkimus ėjo su šūkiu – „Neleisim griauti

²³ 1921 m. rinkimų į Kauno miesto tarybą Socialistų liaudininkų demokratų sąrašas, *KAA*, f. 219, ap. 2, b. 127, l. 3.

²⁴ 1921 m. rinkimų į Kauno miesto tarybą Darbininkų sąrašas, *KAA*, f. 219, ap. 2., b. 127, l. 138.

²⁵ 1921 m. rinkimų į Kauno miesto tarybą Katalikų sąrašas, *KAA*, f. 219, ap. 2, b. 127, l. 319.

²⁶ Renkamų į Kauno miesto tarybą atstovų 1924 m. rugsėjo 19 d. ir 20 d. kandidatų sąrašas, *KAA*, f. 219, ap. 2, b. 38, l. 22.

²⁷ *Moteris*, 1925, Nr. 9.

²⁸ Renkamų į Kauno miesto tarybą atstovų 1924 m. rugsėjo 19 d. ir 20 d. kandidatų sąrašas, *KAA*, f. 219, ap. 2, b. 38, l. 22.

4 pav. Rinkimų agitacija „Moters“ žurnale

savivaldybių“, protestuodami prieš krikščionių demokratų valstybės centralizavimo politiką, savivaldybių teisių varžymą²⁹.

Pirmą kartą Kauno savivaldos rinkimuose į savo sąrašą (39 kandidatų) moteris įtraukė ir socialdemokratai, žinoma, pabaigoje: Nr. 27 – siuvėją Agotą Savickienę ir Nr. 31 – Seimo narę Liudą Purėnienę³⁰. Pastaroji buvo aktyvi socialdemokratų veikėja, Steigiamojo, I, II Seimų narė, tačiau moterų judėjimui nepriklausė³¹. 1921 m. ji buvo išrinkta į Rokiškio apskrities tarybą. Įdomu, kad 1924 m. L. Purėnienė kandidatavo ir buvo išrinkta į Ukmergės miesto tarybą³². Pagal galiojantį Savivaldybių rinkimų įstatymą, kandidatuojančioms nebuvo reikalavimo gyventi savivaldybės teritorijoje, jie galėjo būti

²⁹ A. Morkūnaitė, Rinkimų kampanijos į Kauno savivaldybę (1918–1934), *Kauno istorijos metraštis*, 2000, t. 2, p. 115.

³⁰ Renkamų į Kauno miesto tarybą atstovų 1924 m. rugsėjo 19 d. ir 20 d. kandidatų sąrašas, *KAA*, f. 219, ap. 2, b. 38, l. 22.

³¹ V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas ...*, p. 110.

³² V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas ...*, p. 129.

ir iš kito miesto ar apskrities,³³ taip pat nebuvo nebuvo taikomas mandatų atskyrimo principas, t. y. Seimo narys tuo pačiu metu galėjo būti ir savivaldybės tarybos narys.

Kitas naujas 1924 m. Kauno rinkimų sąrašas – „Naujakurių ir kultūrininkų“ (10 kandidatų, iš jų – dvi moterys). Pirmuoju numeriu įrašytas visuomenininkas Matas Šalčius; kiek toliau – žinomos to meto Kauno moterys: 5 vietoje – mokytoja Viktorija Kuodaitienė, 6 vietoje – pedagogė Honorata Ivanauskienė (35 m.)³⁴. Ypač žymi pastaroji: aktyvi visuomenės veikėja, moterų organizacijų narė, pirmųjų vaikų darželių Kaune steigėja, propagavusi M. Montessori idėjas. H. Ivanauskienė dirbo Spaudos biure, vėliau Eltoje, Užsienio reikalų ministerijos Informacijos departamento reikalų vedėja. H. Ivanauskienė suorganizavo pedagogėms kursus bei įkūrė keturias vaikų vasaros aikšteles Žaliakalnyje, Aleksote, Šančiuose ir Vilijampolėje³⁵. „Naujakurių ir kultūrininkų“ sąrašas vietų nelaimėjo. Bet įdomu pažymėti, kad ankstesnėje – 1920 m. – rinkimų kampanijoje į Kauno miesto tarybą H. Ivanauskienė taip pat nebuvo nuošalyje. Savo kandidatūros ji nebuvo iškelusi, tačiau tiek pati, tiek jos vyras profesorius Tadas Ivanauskas buvo pasirašę keliant socialdemokratų sąrašą³⁶.

1924 m. „moteriškumu“ išsiskyrė Nr. 9 – „Katalikų blaivybės“ sąrašas, kuriame buvo įrašyta 19 kandidatų: 5 moterys sudarė net 26 %, nors ir įrašytos ne pirmaisiais numeriais³⁷. Aukščiausią poziciją užėmė 4 vietoje įrašyta valdininkė Valerija Korsakaitė (26 metų). Kitos moterys įtrauktos sąrašo pabaigoje: Nr. 12 – šeimininkė Zonefa Babravičaitė (38 metų), Nr. 16 – valdininkė Stasė Meškauskienė (27 metų) ir paskutinės – šeimininkės V. Rimkevičienė (50 metų) ir Marcelė Mačiulytė (40 metų). Pastarąją pagal amžių ir adresą galima identifikuoti – tai prelado Jono Mačiulio (Maironio) sesuo³⁸. Visos sąrašo moterys aiškiai palaikė katalikiškąjį sparną, kaip tuomet sakydavo – buvo „kunigų rėmėjos“. Sąrašė įrašyti ir du kunigai; trečias dvasininkas – kanau-ninkas J. Tumas-Vaižgantas – vėliau išsibraukė. Sąrašas rinkimuose gavo dvi vietas. Pirmiesiems pagal eilę kandidatams atsakius mandato, V. Korsakaitė turėjo galimybę tapti Tarybos nare, tačiau dėl nežinomų priežasčių šio posto atsisakė³⁹.

³³ Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas, *Vyriausybės žinios*, 1921, balandžio 4, Nr. 62-553.

³⁴ Renkamų į Kauno miesto tarybą atstovų 1924 m. rugsėjo 19 d. ir 20 d. kandidatų sąrašas, *KAA*, f. 219, ap. 2, b. 38, l. 22.

³⁵ D. Vailionytė, Įkūrusi pirmąją lietuvišką mokyklą pietryčių Lietuvoje, *XXI amžius*, 2002, vasario 6.

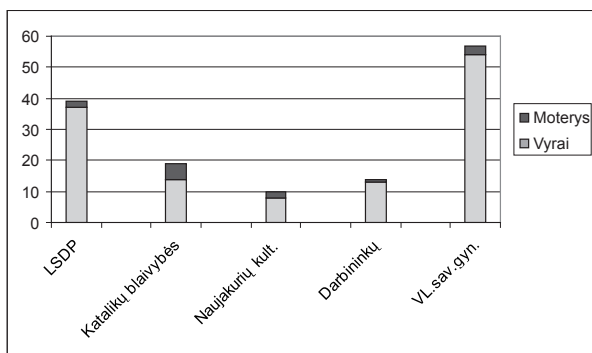
³⁶ Socialdemokratų rinkimų sąrašas, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 78, l. 218.

³⁷ Renkamų į Kauno miesto tarybą atstovų 1924 m. rugsėjo 19 d. ir 20 d. kandidatų sąrašas, *KAA*, b. 219, ap. 2, b. 38, l. 22.

³⁸ 1924 08 24 Marcelės Mačiulytės sutikimas būti renkama Katalikų blaivybės sąrašė, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 369, l. 234.

³⁹ Katalikų blaivybės sąrašas 1924 m., *KAA*, f. 219, ap. 2., b. 38, l. 231.

5 pav. Sąrašai, kuriuose kandiduoja moterys, 1924 m.

1924 m. rinkimuose į Kauno miesto tarybą buvo išrinkta vienintelė moteris – Elžbieta Klimavičaitė, 24 metų fabriko darbininkė iš Šančių, 4 numeriu įrašyta „Darbininkų sąrašė“. Tačiau dirbti Miesto taryboje jai neteko – atrodo, kad ji buvo areštuota dar rinkimų metu, mat sąrašas įtartas buvęs „bolševikinis“. Kaip rašyta jos bendražygių rašte Miesto valdybai, „naujai išrinktieji mūsų grupės nariai Andrejus Šidiškis ir Elžbieta Klimavičaitė (...) tapo areštuoti rinkimų metų rugsėjo 12 ir iki šiolei dar sėdi kalėjime“⁴⁰. Išlikęs ir E. Klimavičaitės atsisakymas nuo Tarybos nario pareigų.⁴¹ Iš tikrųjų tuo metu „darbininkiškuose“ sąrašuose slėpdavosi ir komunistai⁴².

Apibendrinant 1924 m. rinkimų į Kauno miesto tarybą kampaniją, galima teigti: iš 13 moterų septynios kandidatavo katalikiškos pakraipos sąrašuose (jie sudarė vieną bloką), likusios šešios – liberaliojo ar kairiojo sparno. Taigi, nors rodytūsi, kad 13 moterų sąrašuose jau yra daug, palyginti su ankstesnėmis rinkimų kampanijomis, jos pradingo bendroje kandidatų jūroje (428), sudariusios vos 3 %. Ši kartė ne viena moteris nebuvo įrašyta į lenkų, žydų, rusų ar vokiečių sąrašus.

Po 1926 m. perversmo pasikeitė centro valdžios pozicija savivaldybių atžvilgiu – jų teises imta siaurinti. 1927–1928 m. pradėta rengti vietos savivaldos reforma, kuriai teisinį pagrindą suteikė 1929 m. Savivaldybių įstatymas. Jis buvo skirtas tik valsčių ir apskričių savivaldybėms, miestų savivaldą ruošiasi reformuoti kitu įstatymu. XX a. 3 dešimtmečio pabaigoje centrinė valdžia negailėjo kritikos miestų savivaldybėms, kaip per daug „autonomiškoms“ ir nemokančioms tvarkytis, per daug politikuojančioms.

⁴⁰ 1924 10 11 Darbininkų sąrašo Nr. 21 atstovų pareiškimas Kauno miesto tarybos posėdžio pirmininkui, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 372, l. 16.

⁴¹ 1924 10 02 E. Klimavičaitės pareiškimas Kauno miesto valdybai, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 372, l. 13.

⁴² A. Morkūnaitė, Rinkimų kampanijos į Kauno savivaldybę (1918–1934), *Kauno istorijos metraštis*, 2000, t. 2, p. 116.

1931 m. rinkimai vyko pagal naują įstatymą – buvo įvesti cenzai (be sėslumo ir amžiaus, dar atsirado išsilavinimo ir turto cenzai – leista dalyvauti asmenims, valdantiems nekilnojamoji turtą, turintiems prekybos, pramonės ar amatų įmones ir mokantiems savivaldybei mokesčius, tai pat etatiniams valstybės ar savivaldybių įmonių tarnautojams bei turintiems aukštąjį ar specialųjį žemės ūkio išsilavinimą). Tai itin palietė moteris, nes jos dažniausiai nevaldė turto. Ir apskritai labai sumažėjo piliečių, įtraukiamų į rinkėjų sąrašus, moterų – tuo labiau. Rinkimų teisę turinčių moterų Kaune buvo tik 24 % visų moterų gyventojų⁴³.

1931 m. rinkimams pateikta 19 sąrašų ir tik į Lietuvos nepartinės atgimimo draugijos sąrašą įrašyta vienintelė moteris – prekybininkė Ona Urbonavičiūtė-Pežienė, tuo metu 33 metų⁴⁴. Įdomu, kad ji buvo įrašyta ir į kitą sąrašą, bet iš jo išsibraukė, nes kandidatuoti buvo galima tik esant viename sąraše⁴⁵. Pasirinkusi kandidatuoti Lietuvos nepartinės atgimimo draugijos sąraše, ji buvo priešpaskutinė (23-a iš 24), bet susumavus balsus pakilo į 7 vietą⁴⁶. Čia galima atkreipti dėmesį, kad 1931 m. Vietos savivaldybės įstatymu įteisinta naujovė – pasikeitusi rinkimų tvarka: rinkėjai galėjo pasirinkti norimus kandidatus iš skirtingų sąrašų (svarbu, kad bendras renkamųjų skaičius turėjo likti 24)⁴⁷.

Opozicinės partijos šiuos rinkimus boikotavo kaip nedemokratiškus⁴⁸. Galbūt todėl nekandidatavo ir tokios aktyvios moterų veikėjos kaip L. Purėnienė, F. Bortkevičienė ar kitos, priklausiusios opozicijai.

1934 m. rinkimuose partinių sąrašų oficialiai nebuvo, jiems buvo suteikiami tik numeriai, be pavadinimo. Tautininkų remiami trys sąrašai (t. y. 70 kandidatų) savo gretose turėjo dvi moteris: Jadvygą Tūbelienę (42 metų, visuomenės veikėja) ir Vandą Mikštienę (42 metų, namų šeimininkę, „Gražinos“ draugijos pirmininkę). J. Tūbelienė, prezidento A. Smetonos žmonos Sofijos sesuo, apibūdinama kaip „moterų draugijų organizatorė ir steigėja, Lietuvos motinoms ir vaikams globoti organizacijų žymiausia veikėja, nuolat besirūpinant ir socialinės globos reikalais“⁴⁹. Dar viena moteris – advokatė Birutė (Grigaitytė) Novickienė buvo įrašyta į valstiečių liaudininkų sąrašą, pavadintą Nr. 6, t. y. „sąrašas, už kurį balsuoja demokratinė visuomenė“ (kartu su J. Vileišiu, K. Griniumi, M. Šleževičiumi ir kt.)⁵⁰. B. Novickienė

⁴³ V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas ...*, p. 175.

⁴⁴ Nepartinės atgimimo draugijos kandidatų sąrašas Nr. 7, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 772, l. 10.

⁴⁵ Kauno ir jo priemiesčių gyventojų naujakurių, prekybininkų, nuomininkų ir tarnautojų sąrašas Nr. 8, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 772, l. 142.

⁴⁶ V. Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas ...*, p. 175.

⁴⁷ Kauno miesto tarybos 1934 m. rinkimai, *KAA*, f. 100, ap. 1, b. 102, l. 3.

⁴⁸ A. Morkūnaitė, Rinkimų kampanijos į Kauno savivaldybę (1918–1934), *Kauno istorijos metraštis*, 2000, t. 2, p. 117.

⁴⁹ Kai kurie žymesnieji lietuviams tinkamiausių kandidatų, *Lietuvos aidas*, 1934, lapkričio 8.

⁵⁰ Rinkimuose į miesto tarybą, *Lietuvos žinios*, 1934, lapkričio 6.

1 lentelė. Moterų dalyvavimas 1918–1934 m. Kauno miesto tarybos rinkimuose

Metai	Sąrašų skaičius	Sąrašai, kuriuose kandi- datavo moterys	Iš viso įregis- truota kandi- datų	Iš jų įre- gistruota moterų	Įregis- truota moterų (procen- tai)	Išrinkta tarybos narių	Išrinkta moterų
1918	11	4	228	7	3,1	71	1 (1*)
1920	16	4	277	8	2,9	55	0
1921	17	5	451	11	2,4	55	0
1924	26	5	428	13	3,0	70	2*
1931	19	1	338	1	0,3	24	0
1934	14	3	332	3	0,9	24	0

* – išrinkta, bet atsisakė mandato.

buvo viena pirmųjų Skautams remti draugijos organizatorių ir pirmoji lietuvė teisininkė, 1919 m. įkūrusi Moterų karo komitetą, priklausė valstiečiams liaudininkams. Taip pat dalyvavo 1918 m. formuojant ministrų kabinetą. Be to, buvo aktyvi Lietuvos moterų sąjungos veikėja, dalyvavo Šaulių sąjungos veikloje. 1929 m. buvo pasiūlyta tarp kitų kandidačių kooptuoti į Valstybės Tarybą. B. Novickienė kandidatavo ir 1924 m. į Kauno miesto tarybą.

Apibendrinti moterų dalyvavimo 1918–1934 m. Kauno miesto tarybos rinkimuose duomenys pateikti 1 lentelėje⁵¹.

Taigi, kaip matyti iš pateiktų duomenų, labai mažai moterų buvo įtraukiamos į Kauno miesto tarybos rinkimų sąrašus. Kitas aiškus bruožas – net ir tos moterys, kurios kandidatavo, buvo įrašomos antroje sąrašo pusėje ar net pabaigoje. Tik Katalikų blaivybės sąrašo (1924 m.) 4 vieta buvo skirta V. Korsakaitei ir tai aukščiausia vieta sąrašo per visus vykusius rinkimus. Neaišku, ar moterys pačios nenorėjo kandidatuoti, ar bendražygių valia buvo įrašomos sąrašo pabaigoje.

Dauguma kandidačių – žymios visuomenės, ypač moterų judėjimo aktyvistės, kartu ir Kauno visuomenės veikėjos: M. Galdikienė, T. Kubilinskaitė (1918 m.), B. Novickienė, F. Bortkevičienė, H. Ivanauskienė (1924 m.), J. Tūbelienė (1934 m.).

Kai kurios kandidatavo kelis kartus: M. Galdikienė (1918 m., 1920 m.), R. Freiman (1920 m., 1921 m.), B. Novickienė (1924 m., 1934 m.). Net kelios kandidatės į Kauno miesto tarybą turėjo darbo patirties Seime: O. Račiukaitienė, F. Bortkevičienė (abi dalyvavo Steigiamajame Seime), M. Galdikienė

⁵¹ Sudaryta pagal rinkimų bylas: 1918 12 20 rinkimų į Kauno miesto tarybą rezultatai, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 1, l. 331; 1920 m. rinkimų į Kauno miesto tarybą byla, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 78; 1921 m. rinkimų į Kauno miesto tarybą byla, *KAA*, f. 219, ap. 2, b. 127; 1924 09 23 rinkimų į Kauno miesto tarybą byla, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 357; 1931 m. rinkimų į Kauno miesto tarybą byla, *KAA*, f. 219, ap. 1, b. 772.

(Steigiamajame, I, II, III Seimuose), L. Purėnienė (I, II, III Seimuose). Lietuvos kandidatavo žymiai aktyviau nei kitų tautybių moterys. Tris kandidatės žydai iškėlė 1920 m. ir vieną 1921 m., o lenkai ir rusai po vieną kandidatę iškėlė tik 1918 m. Vokiečiai – nė karto.

Pažvelkime, kiek aktyviai moterys dalyvavo keliant kandidatų sąrašus. Pagal rinkimų įstatymą, kad sąrašas būtų registruotas, už jį turėjo pasirašyti bent 20 piliečių. Taigi sąrašui iškelti reikėjo visai nedaug parašų. Ar tarp pasirašiusių buvo moterų? Ar jų buvo daugiau nei kandidatuojančių? Iš tikrųjų – gana skirtingai. Bet iš esmės moterų procentas žymiai didesnis. Pavyzdžiui, 1924 m. Kauno lenkai rinkimams pateikė du kandidatų sąrašus – iš viso 44 kandidatus ir nė vienos moters, bet net trečdalį iškeliančiųjų šiuos sąrašus pasirašė moterys (20 iš 60). Keliant kitus sąrašus, moterys taip pat dalyvavo gana aktyviai: už sąrašą „Rusų ir baltgudžių gyventojų“ pasirašė 43 kauniečiai, iš jų – 19 moterų; iš Lietuvos katalikų kuopą 25 palaikiusiųjų buvo 10 moterų, iš 35 Namų savininkų kuopos rėmėjų buvo 11 moterų. Jau minėtą Katalikų blaivybės sąrašą palaikė 19 moterų (iš 34 rėmėjų). O štai už valstiečių liaudininkų sąrašą pasirašė tik 6 moterys iš 24 asmenų. Ryškiai išsiskiria žydų sąrašai: už kandidatų iškėlimą moterys beveik nesirašė; pavyzdžiui, žydų „Achdus“ partiją palaikė 4 moterys iš 30, Sionistų socialistų – 2 iš 26, Suvienytą žydų sąrašą – 1 iš 28 (kaip ir Lietuvos vokiečių sąrašą (1 iš 25), Darbininkų sąrašą – 1 iš 22. Nė viena moteris nepasirašė po „Žydų centralinės amatininkų sąjungos (22), Kauno smulkiųjų pirklių bei butų samdytojų (23) sąrašais“⁵². Susumavus visų sąrašų rėmėjus matyti, kad moterys buvo gana aktyvios – jos sudaro žymiai didesni procentą negu kandidatuojančios. Be to, katalikiškos pakraipos sąrašuose pasirašiusių moterų žymiai daugiau nei kituose.

1931 m. rinkimuose norint užregistruoti kandidatų sąrašą, reikėjo surinkti mažiausiai 25 remiančius parašus. Čia vėl vyravo vyrai, ypač žydų sąrašuose (34/0; 34/1). Padaugėjo moterų sąrašų rėmėjų, pavyzdžiui, 26 iš 52 (sąraše Nr. 12) arba 10 iš 34 (sąraše Nr. 9). Įdėmiau apžvelgus pasirašiusių pavardes matyti, kad rėmėjų sąraše pasirašo iškėlto į kandidatus vyro žmona (pvz., Kairiūkštį, kuris sąraše pirmas, remia Kairiūkštienė) ir pan. 1934 m. savivaldybių įstatymas buvo pakeistas – norint užregistruoti sąrašą Kauno savivaldybės rinkimuose, jau reikėjo surinkti ne mažiau kaip 300 parašų⁵³.

Išskirtinas dar vienas dalyvavimo lygmuo – moterų balsavimas savivaldybių rinkimuose. Kaip buvo naudojama aktyviaja rinkimų teise? 1934 m. ir 1931 m. rinkimų duomenys rodo, kad Kaune balsavusiųjų vyrų ir moterų procentas beveik nesiskiria. 1931 m. balsavo 60,3 % vyrų ir 60,1 % moterų, 1934 m. – atitinkamai 54 % ir 51 % visų balsavimo teisę turėjusių piliečių⁵⁴.

⁵² Kauno miesto tarybos 1924 m. rinkimų sąrašai, *KAA*, f. 219, ap. 2., b. 38.

⁵³ Vietos savivaldybės įstatymas, *Vyriausybės žinios*, 1931, gegužės 2.

⁵⁴ Kauno miesto tarybos 1934 m. rinkimai, *KAA*, f. 100, ap. 1, b. 102, l. 3.

2 lentelė. Balsavusiųjų skaičius Kauno miesto savivaldybės rinkimuose 1931 m. ir 1934 m.

Apylinkė	1931 m.				1934 m.			
	Balsavo vyrų	Balsavo moterų	Iš viso balsavo	Procentais	Balsavo vyrų	Balsavo moterų	Iš viso balsavo	Procentais
Senamiestis	1 367	488	1 855	53,3	1 620	634	2 254	52, 8
Naujamiestis	1 477	473	1 950	53,7	2 075	823	2 898	50,5
Karmelitai	1 132	433	1 565	60,9	955	374	1 329	52
Šančiai	2 417	565	2 982	65	2 951	739	3 690	57,9
Žaliakalnis	3 027	1 052	4 079	57,7	4 452	1 663	6 115	52,9
Vilijampolė	974	344	1 318	60,1	1 163	329	1 492	49
Aleksotas	843	207	1 050	61,8	983	75	1 059	53,4
Aukštoji Panemunė	696	193	889	64	737	89	826	58,9
Papildomuose sąrašuose	252	100	352					
Iš viso:	12 185 60,3 %	3 855 60,1 %	16 040 60,3 %		14 937 53,95 %	4 726 51 %	19 663 53,2 %	

Kitas dalykas – įvedus cenzus, balsavimo teisė rinkimuose buvo gerokai apribota. 1931 m. teisę balsuoti savivaldybių rinkimuose turėjo 36 939 gyventojai, 1934 m. – 26 593⁵⁵ (žr. 2 lentelę). Šiek tiek skirtumų matyti kai kuriose balsavimo apylinkėse.

Išvados

Kauno miesto tarybos rinkimuose moterys dalyvavo ne tik kaip rinkėjos, bet ir kaip kandidatės, tačiau 1918–1934 m. laikotarpiu į Miesto tarybą buvo išrinktos tik trys moterys; dar dvi, nors buvo išrinktos, mandatų atsisakė. Moterys kandidatuodavo įvairiuose sąrašuose, tiek katalikiškos, tiek liberalios pakraipos. Vis dėlto kandidatėmis įregistruotos moterys sudarė labai nežymų visų kandidatų procentą (0,3–3,1 %). Be to, moterys buvo įrašomos antroje sąrašo pusėje ar net pabaigoje. Visa tai rodo to meto visuomenės konservatyvumą. Lietuvės kandidatavo daug aktyviau nei kitų tautybių moterys. 1918–1924 m. kandidatų sąrašuose moterų palaiapsniui

⁵⁵ Kauno miesto tarybos 1934 m. rinkimai, *KAA*, f. 100, ap. 1, b. 102, l. 3.

daugėjo, tačiau šią tendenciją sustabdė įvesti cenziniai rinkimai, ypač apriboję moterų pasyviosios ir aktyviosios rinkimų teisės realizavimą.

Kandidatų į Kauno miesto tarybą sąrašuose buvo įrašyta ne tik žymių to meto moterų, Seimo narių, bet ir žemesnio socialinio sluoksnio atstovių – darbininkių, namų šeimininkių. Kaunas buvo moterų judėjimo centras, savivaldybės rinkimuose kandidatavo aktyvios, žinomos moterys, moterų judėjimo lyderės, tačiau jų neišrinkdavo. Savivaldybių rinkimai Kaune iš esmės nesiskyrė nuo bendro Lietuvos konteksto – moterų apskritai kandidatavo mažai.

Vis dėlto moterys gana aktyviai pasirašinėjo iškeliamas kandidatų sąrašus, balsavo savivaldybių rinkimuose, bet Tarybos nariais norėta matyti vyrus. Tai rodo, kad visuomenėje moters vaidmuo buvo suprantamas tradiciškai, o modernizacijos tendencijos sklaidėsi labai lėtai. Moteris „valdžioje“ dar buvo menkai suvokiama.

Aistė MORKŪNAITĖ-
LAZAUSKIENĖ

WOMEN AT KAUNAS CITY COUN-
CIL ELECTION (1918–1934)

Summary

Kaunas City Council election took place in 1918, 1920, 1921, 1924, 1931, and 1934. Women participated at Kaunas City Council election not only as electors, but also as candidates; however, in 1918–1934, only three women were elected to the City Council. Two more women were elected but they refused their mandate. Women were candidates of various parties, including the Catholic and the Liberal ones. Still, registered female candidates comprised only a small number of all candidates (i.e. 0.3% – 3.1%). In addition, women surnames were included in the second half of the candidate list or even at its end. This shows a conservative attitude of the society at this period. Lithuanian women were political candidates more often than women of other nationalities. In 1918–1924, the number of women candidates was gradually increasing; however, the census of election, which limited the realization of passive and active right of election of women, stopped this tendency.

Candidates to Kaunas City Council were not only famous women of the time or members of Seimas, but also representatives of a lower social layer, i.e. workers or housewives. During the interwar period, Kaunas was the centre of women's movement. Here active and well-known women and leaders of the women's movement were candidates at the elections to the municipality; however, they were not elected. Municipality elections in Kaunas did not differ from a general Lithuanian context where there were only a few women candidates.

Nevertheless, women would sign very actively on the lists of nominated candidates for election and would vote in municipality elections; however, they wanted to see males as members of the City Council. This shows that a traditional understanding of a woman's role dominated in the society, and modernization tendencies were very slow. A woman as a decision-making authority was an idea which was difficult to understand.

Keywords: Kaunas City Council, Municipality, Election, Women's participation.